کۆسپە مەعریفیەکانی

بەردەم پێناسەکردنی سۆفیگەری و عرفان

سەبوور عەبدولکەریم (شکار)

ئەم نووسینە پێشکەشە بە گیانی پاکی هاوڕێی هەمیشەیم (ئەکرەم عەنەبی).

گەر مرۆڤ وەك سروشتی کەینونەیی و خولیای خۆی تامەزرۆو وێڵی گەیشتن بە(رەهایی)و (بێ سنوری)و (جوانترین جوان)و (پاکترین پاك)و (نەمری و بێ کۆتایی)و (بەختەوەری رەها) بێت، لەو پێناوەشدا ئاگایانەو بێ ئاگایانە لە ژیان و دەوروبەری (مادی و مەعنەوی) خۆیدا هەوڵی بەدەستهێنانی ئەوە بدات، ئەوا بێگومان زۆرجار هەر خودی ئەوانە (کەرەستە مادی و مەعنەویەکان)[1] کە مرۆڤ بەکەرەستەیەکیان دادەنێت بۆ گەیشتن بەو خولیاو تامەزرۆییانەی کە بەشێکی کەمی بەڕاستەقینە وایەو بەشەکەی تری بەگێڕانی ئەرکی دژبوون (تضاد)، کە مەبەست لەئەرکی دژبوون ئەو غەریزەو هێزو کەرەستە مەعنەوی و مادیانەیە، کە دژی ئەو خولیاو تامەزرۆییە بالآیانە دەبنەوە، کە ئەمانە رێگری لێ دەکەن، بەلأم هەر خودی ئەم رێگری و

کێشمەکێشمە تاکە ڕێگایە بۆ گەورەبوونو بڵندبوونەوەی خولیاکانو هاوکات بەرهەمهێنانی مەعریفەیەکی قوڵ بەژیانو دەوروبەر (کە ئایین لە ناویشیدا سۆفیگەریو عیرفانیش جەوهەریترینیانە)، بەڵام وەك وتمان ئەو ڕێگریو کێشمەکێشمە، لەلایەك هەوڵدەدات ببێتە پەردە لەبەردەم ناسینی (چۆنایەتیو حەقیقەتی ئەو خولیاو هەستە قوڵانەو نەتوانین بەئاسانی پێناسەیان بۆ بکەین، بۆیە پێناسەی سۆفیگەریو عیرفان هەر لە بازنەی دەرەوەدا زەحمەت دەکات، لەئاستی ناوەوەشدا ئەگەر دەرکیش بەهەندێ چۆنیەتیو حەقیقەتی بکەین، بەهۆی تامەزرۆیی قوڵو تینوێتی بەگڕی ڕۆحیمان بۆی، یەکسەر ڕۆحمان لە ئامێزی دەگرێتو ئاوێتەی دەبێتو بەمەش هێندەی حاڵەکە دەبێتە حاڵی لەگەڵدا ژیان، نابێتە حاڵی زمانو دەربڕین، ئەگەر دەریشببڕدرێت بەناتەواویو بەپارچە پارچە یان بەهێما (رمز) دەبێت.

بۆیە سۆفیو عارفەکان زۆر جار بەهێما دەدوێن، ئەمەش دوبارە کاری پێناسەکردنی سۆفیگەریو عیرفان زەحمەت دەکات، پێناسە لە حاڵی لەئامێزگرتنو ئاوێتەبووندا چۆن دەکرێ، لە حاڵێکدا کە ماهیەتی تۆو ماهیەتی ئەو تێکەڵ بووە.

کاتێك مرۆڤ بەدوای پێناسەی شتێکدا دەگەڕێت و دەتوانێ هەوڵی پێناسەکردنی بدات، کە هەست بەجیایی (تمایز)ی ئەو لە خودی بکات، ئەگەر هەست بکات هەندێ جار ئەو خودی ئەمەو هەندێ جار ئەم خودی ئەوە، ئەوکات چۆن پێناسەی دەکات؟ هەر ئەمەش بەشێوەیەکی تر لە وتەکەی سۆفیگەریناسی گەورە سراجی توسیو لەباسی زانستی ناواخنخوازی (علم المستبطنات)دا ئاماژەی پێ کردووە، کە سۆفیگەریو عرفان هێندەی بایەخی بەپەروەردەکردنە، هێندە بایەخ بەزانستی رووت نادات، بۆیە ئەمەش کاری پێناسەکردنی زەحمەت دەکات، هەروەك لەوێشدا دەرمانخست زانست بەگشتی پێشەکیو ڕەوشو ئەنجامی هەیە، بۆیە چیرۆکی ژیانە، بەڵام سۆفیگەریو عیرفان ژیان خۆیەتی بەهەموو ڕەهەندەکانیەوە، کە عەقڵو زانست بەشێکیەتی، کەواتە چیرۆکی ژیان نیە، بەڵکو ژیانە لەگەڵ حەقیقەتە گەورەکاندا، نەك گێڕانەوەی حەقیقەتە گەورەکان، ئەمەش دووبارە پێناسەی سۆفیگەرێتی زەحمەت دەکات، چونکە سۆفیگەرێتی چیرۆکی ژیان نییە، بەڵکو ژیان خۆیەتیو پێناسەکردنی ژیانیش یەکێکە لە ئەستەمترین پێناسەکان. کەواتە پێناسەی سۆفیگەرێتی چ لە دەرەوەی خۆی (ئەوانەی تیایدا نەژیاونو کۆسپو لەمپەڕی هەمەجۆر لە نێوان ئەوانو ئەزموونەکەیدا هەیە)، چ لە ناوەوەی خۆشیدا (کە کەسی ئەزموندار خودی لەگەڵ ئەزمونەکەدا ئاوێتە دەبێت) دوبارە زەحمەت دەبێت، بۆیە لێرەشەوە وادەزانین هەموو هەوڵێك بۆ ناسینی چۆنیەتی سۆفیگەرێتی لە ڕێگەی سۆراخکردنو زانینی بنەچەی (وشەکە) یان سەرەتای دەرکەوتنی لە ناوبەند–سیاق–ی مێژووییدا ناتوانێت ببێتە سەرچاوەو هۆکارێکی زانستی بۆ ناسینی چۆنیەتیو سروشتی سۆفیگەرێتی، چونکە جگە لەو هۆکارانەی کە ئێستا باسمانکردو دواجار نیشانماندا سۆفیگەرێتی ژیانە نەك چیرۆك یان ڕاستتر چیرۆکی ژیان، هاوکات سروشتی واتاکانی وەك زیندویەتی ژیان زیندوونو گۆڕاون نەك نەگۆڕو لە نێو هەموو جۆرە یەك واتایەکدا قەتیسو بەند ناکرێت، بەڵام دواجار ناکرێت ئەم هەستو خولیا قوڵەی ناو ناخی ئێمەی مرۆڤ، ئەم بەشە گرنگەی جەوهەری مرۆڤانەمان، کە ناوبەناو وەك حاڵەت رامان دەچەنێتو وەك دیاردە لە ژیانی دەوروبەری مرۆڤدا بەدرێژایی مێژوو لە نێو کلتورو ئاینەکاندا بەدیاری دەبینرێت، پشتگوێ بخرێتو بەبێ دەنگی بسپێردرێتو لە چوارچێوەی زانستو توێژینەوەی زانستیدا ئەم بابەتە هەمیشە زیندووە باس نەکرێت. دروستترین ڕێگاو نزیکترین ڕێگاش بۆ ئەم کارەش، وا دەزانین تەنها بەتوێژینەوەی سۆفیگەری لە ناوەوەی خۆیداو ڕاستتر لای ئەزمونگەرەکانی (سۆفیەکان) دەبێت، چونکە دواجار جگە لە نوسینو وتەو ڕەفتاری ئەوان کەرەستەو ڕێگایەکی تر بۆ ناسینی چییەتی سۆفیگەرێتیو عیرفان نییە.

وا دەزانم دەتوانین بانگەشەی ئەوە بکەین کە کۆمەڵێك گرفت بوونیان هەیە لە ناو چەمکەکانی سۆفیگەریدا، کە دەبنە کۆسپ لەبەردەم پێناسەکردنی چییەتی سۆفیگەریو عیرفاندا، کە دیارترینیان ئەمانەن:

یەکەم: تێکەڵی لە نێوان سۆفیگەرێتی وەك چییەتیو سۆفی وەك کەسێتی:.

لە زۆربەی زۆری، گەر نەڵێم سەرجەم، وتەو نووسینی سۆفیو عارفەکانو سۆفیگەریناسە کۆنەکانو توێژەرە نوێیەکانیشدا تێکەڵییەکی ئاشکرا لە نێوان سۆفیگەرێتی وەك چۆنیەتیو سۆفی وەك کەسێتی دەبینرێتو هیچ هەوڵێك-لانی کەم وەك من ئاگادارییم- بۆ جیاکردنەوەی ئەم تێکەڵییە نەدراوە، ئەگەرچی زۆر هەوڵدان لە سەر جیاکردنەوەی ئەم دوانەشو گەر هۆشیار نەبین-بەدیوێکی نازانستی تردا دەمانخات-، بەلاّم نکوڵی لەوەش ناکرێت، کە ئەمە کۆسپێکی نازانستییە، یان لانی کەم هەست پێ نەکردنی دەکرێت ببێتە هۆکارێك بۆ نەتوانینی نزیکبوونەوە لە حەقیقەتی چییەتی سۆفیگەرێتی. بۆ بەڵگەش چەند نمونەیەك دەهێنینەوە، کە لەسەرچاوە کۆنو نوێیەکانداو لە خانەی پێناسەی سۆفیگەرێتیدا هاتوون، کە هەر خودی ئەم وتانەش لە خۆیدا نزیکمان دەکاتەوە لە پێناسەی سۆفیگەرێتی:.

-لەبارەی سۆفیگەرێتییەوە لە جونەیدی بەغدادیان پرسی، وتی: سۆفیگەرێتی ئەوەیە، کە بێ پەیوەست بوون بە هیچ شتێکەوە لەگەڵ خوادا بیت[2].

-هەر ئەو (جونەید) دەڵێت: سۆفی وەك زەوی وایە، کە هەرچی ناشیرینیو پیسی هەیە بەسەریدا رەت دەبێت، بەلاّم جگە لەجوانی هیچی تر لەسەری نارۆیت. هەروەها دەڵێت: سۆفی وەك زەوییە کە پاكو ناپاك بەسەریدا هەنگاو دەنێنو وەك هەورە، کە سێبەری بۆ هەموو شتێکەو وەك دڵۆپەی ئاوە، کە هەموو شتێك تێراو دەکات.[3]

شبلی دەڵێت: سۆفیگەرێتی خۆپاراستنە لە بینینی شتە مادیەکانی ژیان.

یان هەر ئەو دەڵێت: سۆفی ئەوەیە، کە لە خەڵك براوەو بەخواوە پەیوەستەو بەوتەی خوای گەورە (واصطنعتك لنفسی[4]-تۆم تەنها بۆ خۆم دروست کردویت)، ئەو (مەبەستی سۆفییە) لە هەموو بێگانەیەك (مەبەست جگە لە خوایە) دابراوە.

سەحنون دەڵێت: سۆفیگەری ئەوەیە، کە خاوەنی هیچ شتێك نەبێتو هیچ شتێك نەتوانێت بتکاتە خاوەنی.

سوفیانی سەوری دەڵێت: سیفەتی سۆفی ئارامگرتنە لە سەر نەبوونیو بەخشینە لە هەبوونیدا.

سەهلی کوڕی عەبدوڵلاّی تەسەتوری -مامۆستای حەلاج- دەڵێت: سۆفی ئەوەیە، کە پاك بێتەوە لە پیسیەکانو پڕببێت لە تێگەیشتن، بۆ نزیکبوونەوە لە خوا دابڕدرێت لە خەڵكو لە بەرچاویدا زێڕو خۆڵ وەك یەك بێت[5].

-لەبارەی سۆفیگەرێتییەوە لە زوننونی میسرییان پرسی، وتی: سۆفیەکان کۆمەڵێکن، کە خوایان لە سەرووی هەموو شتێکەوە داناوەو خواش ئەوانی لە سەرووی هەموو شتێکەوە داناوە[6].

-بشری حافی دەڵێت: سۆفی ئەوەیە، کە دڵێکی خاوێنی لەبەرامبەر خوادا هەبێت[7].

-ئەبو تورابی نەخشەبی دەڵێت: سۆفی هیچ شتێك لێڵو پیس ناکاتو هەموو پیسیەکیش خاوێن دەکاتەوە[8].

لەم پێناسەو نمونانەدا تێکەڵیو ئاوێتەبونێك لە نێوان پێناسەو چییەتی سۆفیگەرێتیو کەسێتی سۆفیدا دەبینرێت، هۆکاری ئەو تێکەڵیەش جگە لەو هۆکارو راستییە بنەڕەتیانەی کە پێشتر باسمانکرد، وادەزانین دوو هۆکاری بەرجەستەتری هەیە:

یەکەم: لەبەرئەوەی سۆفیەکان باوەڕیان بە پەیوەستی لێکدانەبڕاوی زانستو کردارە، یان بیروباوەڕو کردارە، باوەڕیان وایە دەبێت کردار بناغەو پێوەری سەرەکی بێت[9]، ئەمەش لەوتەی سۆفیەکاندا بەئاشکرا باس دەکرێت:

زوننونی میسری دەڵێت: سۆفی ئەوەیە، کەچی بڵێت، هەمووی دەربڕی حاڵی خۆی بێت، شتێك نەڵێت، کە لەودا نەبێت، کە بێدەنگیش بوو، هەڵسوکەوتەکانی دەربڕی حاڵی ئەو بێت[10].

یان مورتەعیش دەڵێت: سۆفی ئەو کەسەیە، کە هیممەتی پێش هەنگاوەکانی ناکەوێت.[11] واتە بیروکرداری پێکەوە دەبن.

دووەم: ئەبێت سۆفی ئەو حاڵو سیفەتەی تێدابێت، ئەو کات باسی بکاتو هانی خەڵك بۆی بدات. ئەمەش لە خۆیدا گەر لەلایەنی ئەخلاقیو پەروەردەییەوە زۆر گرنگو بەبایەخ بێت، بەڵام لەلایەنی زانستیو مەعریفییەوە- کە پێناسەو چۆنیەتی شتی زیاتر لێرەدایە- دەبێتە کۆسپ، چونکە بەو پێیە سۆفی تا نەگاتە ئەزموونو پێگەیشتنی حەقیقەتێكو نەکردنی ئەو حەقیقەتە بەکردار نابێت باسی بکات، دیارە روودانی ئەم پرۆسەو کارەش زەمەنو کار لەسەرخۆکردنی دەوێتو بەمەش دەربڕینی ئەو زانستو مەعریفەیە دوادەکەوێت، ئەگەر بەهۆی گرانی بەکردارکردنەوە وا ناکات هەر دواجار باسی لێوە نەکات.

ئەم پرۆسەی بەکردارکردنە، لای حەلاج دەگاتە

لوتکە، چونکە دەبینین لە رۆژی شەهیدکردنەکەیداو لەو کاتەدا کە بەقورسترینو دڕندانەترین شێواز هەوڵی کۆتاییهێنان بەژیانی دەدرێت، لەو کاتەدا (شبلی) کە لە نێو ئاپوڕەی خەڵکدایەو لێی نزیك دەبێتەوەو لە حەلاج دەپرسێت: سۆفیگەری چییە؟ حەلاج لەوەڵامدا دەڵێت: ئەمە کەمترین پلەیەتی کە بەچاوت دەیبینی؟!، (شبلی) بەسەرسوڕمانەوە دەڵێت: ئەی بەرزترین پلەی کامەیە، حەلاج دەڵێت: تۆ سەر لەو رێگایە دەرناکەیت![12].

دووەم: تێکەڵکردن لەنێوان چییەتی حاڵو مەقامەکان لە لایەكو زاڵبوونی مەقامێكو بوونی بەپێناسە بۆ سۆفیگەری لەلایەکی ترەوە:

وا دەزانین کۆسپێکی تری بەردەم هەوڵدان بۆ پێناسەکردنی سۆفیگەریتی لەڕوانگەی ئەزموونی سۆفیگەریتی سۆفیەکانەوە (نوسین-وتە-کردار) لەوەدایە، کە تێکەڵکردنێکی دیار لە نێوان چییەتی حاڵو مەقامەکاندا هەیە، کە بەهەردوکیانەوە سۆفیگەریتی پێکدێت، بەڵام هاوکات دیاریکردنی سروشتی جیای هەریەکەشیان کارێکی گرنگو پێویستە (ئەم مەسەلەیە وەك ئەو هاوکێشەی دروستبونی ئاوە لە زانستی کیمیادا کە بەیەکگرتنی دوو گەردیلە هایدرۆجینو یەك گەردیلە ئۆکسجین ئاو پێکدێت)، بەڵام ئەوەش راستییەکی زانستیو واقیعی بەرچاویشە، کە لەلایەك هەریەك لەو دوو رەگەزە سروشتی جیای خۆیان هەیە، لەم لاشەوە، ئاو، کە ئەگەرچی لەو دوو رەگەزەوە پەیدا دەبێت، بەڵام ئەمەش دووبارە سروشتێکی جیاوازی هەیە لە دوو رەگەزە پێکهێنەرەکانی. سۆفیگەریتی یان تەریقەت وەك زۆرینەی رەهای سەرچاوە سۆفیگەریناسەکان لەسەری هاوڕان، ئەوەیە کە لە حاڵو مەقامات پێکدێتو مەقامەکان بریتین لەو مەنزڵو پلەو پایەی، کە بەندە (مرۆڤ) بەهۆی رەفتارێکی تایبەتەوە پێیان دەگاتو لە رێگەی بەرگەگرتنی سەختیو نارەحەتیەوە بەدەستیان دەهێنێت[13]، واتە مەقام زیاتر بەدەستهێنەری (حصولی)یە، دەکرێ مرۆڤ لە مرۆڤێکی ئەزموندارەوە (شێخ، پیرو..هتد) وەریبگرێت، بەڵام حاڵ ئیکتیسابیو

وەرگیراو نیە، بەڵكو زیاتر جیلوەو خەلاتێكی كورت خایەنی خوایە، كە خوا لە چركەساتێكدا روناكیەك دەخاتە دڵی مرۆڤەوە، كە بەهۆیەوە بەرچاو رۆشن دەبێت بەخودی مرۆۆ خۆی یان لە دەوروبەریدا، حاڵ وەك چۆن هاتنی زۆر جار چاوەڕوان نەكراوە، كۆتایی هاتنیشی لەدەستی مرۆڤدا نییەو ئەگەری هەیە لە چركەساتێكدا نەمێنێت، بۆیە بۆ درێژبوونەوەی (حاڵ) مرۆۆ هەوڵدەدات لە رێگەی مەقامەكانەوە، كە كۆمەڵە قۆناغێكی پەروەردەیی قوڵو مرۆڤی (سۆفی) لە قسەو كردەوەی ئەخلاقی خراپەوە بۆ قسەو كردەوەو ئەخلاقی چاك دەباتو بردنی مرۆڤە لە خودەوە بۆ خودا، ئەمەش سۆفیەكان بە(سلوك—تەریقەت) ناوی دەبەنو كەسی ئەزمونخوازیش بە(مورید، سالك، مسافر، سائر الی الله) ناو دەبرێت، لێرەدا سەرلەنوێ دارشتنەوەی مرۆڤە بەسیفاتە خوداییەكان، سەفەركردنە بەپێچەوانەی سەفەری یەكەمجاری ئادەمیزاد— نەفس (هێزە شەڕەنگێزەكانی ناخی مرۆۆ)— تا ئەو كاتەی دەبێتە مرۆڤێكی كامڵ، وەك عارفی ئێرانی شێخ مەحمودی شبستری دەڵێت:

بعكس سير اول در منازل

دود تا گردد او انسان كامل

(بەپێچەوانەی رۆیشتنو سەفەری یەكەمی ژیانی، بەناو مەنزڵەكان (مەقامەكان)دا رادەكات تا دەبێتە مرۆڤێكی كامڵ)

لێرەوە دەكرێت بڵێین: تەریقەت مەلەكردنە بەئاراستەی پێچەوانەی شەپۆلە توندەكانی نەفس، لە راستیدا كوشتنی نەفسو دونیاویستیو نزمیە بۆ پاكبوونەوەو شیاوبوون بۆ گەیشتن بە حەرەمسەرای مەعشوقی حەق، هەر بۆیە لە سەرەتاوە پێخستنە ناو ئاگرێكی سوتێنەرە، بەڵام دواجار سەردەرهێنانە لە ئاوێكی رۆشنەوەو هەر رێبوارێك بەپێچەوانەوە لێی بڕوانێتو بەئاوێكی مەنگی تێبگات سەری لە ئاگرەوە دەردەهێنێت.[14]

ئەم پرۆسەی چوون بەرەو لەدایك بونێكی تر، كە مەلەكردنە دژ بەئاراستەی شەپۆلە توندەكانی نەفس بۆ گەیشتن لە خودەوە بۆ خوا، ئەمە زیاتر لە (مەقامات)دایە، بەلام وادەزانین سۆفیگەری وەك لە سەرەتاوە دەرمانخست خولیای قوڵی مرۆڤە بۆ گەیشتن بە بێ سنوریو ئازادی رەهاو پاكترین پاكیو جوانترین جوانیو بێ كۆتاییو ئەمە لە جەوهەری مرۆڤدایەو دواتر لەخودیو دەوروبەری خۆیدا ناو بەناو (جیلوە)ی خوا دەبینێت، واتە لە چركە ساتێكدا خوا روناكیەك دەخاتە دڵی مرۆڤەوە، كە بەهۆیەوە بەرچاو رۆشن دەبێت بەحەقیقەتێكی خوایی لە خودی مرۆۆ خۆی یان لە دەوروبەری، ئەمەش راچەنادنی رۆحی مرۆڤە، هەر ئەمەشە سۆفیەكان بە(حاڵ) وەك باسمانكرد ناوی دەبەن، ئەمەش پنتی سەرەتاو دەتوانین بڵێین جەوهەری سۆفیگەرییە، چونكە زۆرینەی سۆفیەكانو عارفەكان بەو راچەنینە بەئاگاهاتونەتەوەو دواتر بەدوای رێگایەكدا گەڕاون بۆ درێژەدان بەو حاڵە، بۆ ئەمەش رێگای جۆراوجۆری راست یان هەڵەیان گرتۆتەبەر، بەلام وەك لە پێشتردا باسمانكرد زۆرینەی قوتابخانە عیرفانیەكانی جیهانو لە وانەش سۆفیگەرىو عیرفانی ئیسلامی بەو راستیە گەیشتوون، كە مرۆۆ دەبێت بەكۆششو رامهێنان (ریاضە)ی نەفسو بڕینی قۆناغگەلێك بەوە دەگاتو بۆ ئەوەش رێنمایی دروستی دەوێت، كە سۆفیە ئیسلامیەكان ئەو رێنماییەیان، وەك باسمانكرد، لە سەرچاوەكانی (قورئان)، ژیانی پێغەمبەر (د.خ)، ژیانی هاوەڵان) بەپلەی یەكەم بینیوە.

هاوكات پێویستە بزانین، كە بڕینی ئەو قۆناغانە (مەقامەكان) بەبێ بەردەوامبوونی (حاڵ) واتە بەبێ جیلوە (تجلی) بەخششە مەعنەویەكانی خوا ناكرێت، چونكە لەلایەك مرۆۆ بەبێ ئەو بەخششو خەلاتە رۆحیو مەعنەویانە ناتوانێت ئارام بگرێت لەسەر سەختیەكانی چوون بەرەو خوا، كە چوونە بەرەو مرۆۆ بوونی راستەقینە، لەلایەكی ترەوە دەرككردنو پێگەیشتن لەو قۆناغانەدا بەبێ (حاڵی) خوایانەو بەخششو مەعنەویاتی

ناو بەناوی خوایانە ناکرێت، ئەمە هەموو سۆفی‌و عارفەکان بەشێوەی جۆربەجۆر باسیانکردووە[15]. لێرەوە دەبینین بەتێکەڵی باسکردنی حاڵ‌و مەقامەکان لە پێناسەی سۆفیگەرێتی‌و بوارەکانی تریشدا کارێکی وردەکارانە نییە.

لێرەدا نمونە بەوتەیەکی جونەیدی بەغدادی، کە یەکێکە لە سۆفییە هەرە گەورەکانی سۆفیگەری ئیسلامی دەهێنیەوە، شێخ جونەید وتویەتی: سۆفی ئەوەیە، کە دڵی ئەو وەك دڵی ئیبراهیم لە دۆستایەتی دونیا سەلامەت بێت‌و جێگەی شیاوی فەرمانی خودا بێت، گوێڕایەڵی‌و تەسلیمبوونی گوێڕایەڵی ئیسماعیل بێت، حاڵ‌و نرکەی حاڵ‌و نرکەی داودبێت، هەژاری ئەو هەژاری عیسا بێت‌و ئارامگرتنی ئەیبوب، شەوق‌و تامەزرۆیی بۆ دیداری خوا شەوق‌و تامەزرۆیی موسا بێت لە کاتی چپەو وتوێژو مناجاتدا لەگەڵ خوا، پوخت بوونەوەو یەکلاییبوونەوە (اخلاص)ی بۆ خوا، پوخت بوونەوەو یەکلاییبوونەوەی موحەمەد (د.خ) بێت.[16]

دەبینین لەم وتە بەرزو بەنرخەدا جگە لە تێکەڵکردنی چییەتی سۆفیگەرێتی‌و کەسێتی سۆفی، مەقامەکان بوون بەپێناسە بۆ سۆفیگەری، چونکە سەلامەتبوونی دڵ لە دونیا زیاتر مەقامی زوهدە، گوێڕایەڵی جگە لەوەی سەرەتای چوونە نێو مەقامەکانە هەندێك لە سۆفیەکان بەمەقامێکی دادەنێن، حاڵ‌و نرکەی داود ئەبێت بەردەوام وەك وتمان لەگەڵ مەقامەکاندا هەبێت، هەژاری وەك عیسا بێت (هەژاری مەقامە)، ئارامگرتنی وەك ئەیبوب دووبارە ئارامگرتن مەقامە، شەوق بۆ دیداری خوا دوبارە مەقامە (مەقامی فەنا لە خوادا)، پوخت بوونەوەو یەکلاییبوونەوە وەك محەمەد (د.خ) ئەمەش واتایەکی گشتییە، کە سەرجەم مەقامەکان تێیدا جگەی دەبێتەوە.

لایەنێکی تری گرفتەکە وەك باسمانکرد، زاڵکردنی مەقامێك‌و بوونی بەپێناسەیە بۆ سۆفیگەری، ئەمەش وەك پێشتر باسمانکرد زیاتر لەوەوە ڕوودەدات، کە سۆفی خۆی کاتێك باسی ئەزموون‌و مەقامێك دەکات، کە بەکرداری خۆی پێیگەیشتبێت، یان هەندێ جار بەپێی سروشتی بەرامبەرەکەی (مورید)، کە پێویستی بە چ ڕێنماییەکە (ارشاد)ێك هەیە بەپێی ئەوە دەدوێت[17] ئەمەش گەر لە ڕووی پەروەردەییەوە زۆر بەنرخ‌و گرنگ بێت، بەڵام لە ڕووی زانستییەوە کۆسپە لەبەردەم ناسین‌و پێناسەکردنی سۆفیگەرێتی‌و عیرفاندا، بۆ ئەم حاڵەتەش چەند نمونەیەك دەهێنینەوە، کە زاڵکردنی مەقامێك‌و بوونی بەپێناسە بۆ سەرجەم سۆفیگەرێتی دەسەلمێنێ:

شبلی دەڵێت: سۆفیگەری خۆپارێزییە لە بینینی شتە مادیەکانی دونیا.[18]

هەروەها دەڵێت: سۆفی لە هەردوو دونیادا جگە لە خوا هیچی تر نابینێ.[19]

سوفیانی سەوری دەڵێت: سۆفی سیفەتی ئارامگرتنە لەسەر نەبوونی‌و بەخشینە لە هەبووندا. لەم وتە بەرزو بەنرخانەی ئەو سۆفیە گەورانەدا، دەبینین زیاتر مەقامێك بووە بەپێناسە بۆ سۆفیگەری، بەنموونە لەوتەی یەکەمی ئیمامی شبلیدا زیاتر مەقامی (زوهد) بووە بە پێناسە، بەڵام لەوتەی دووەمیدا زیاتر مەقامی (فەنا) بووە بەپێناسە، چونکە لەفەنابوونا بەهۆی نەمانی هەستی سالك (سۆفی) بەهۆی کاریگەری دەستگرتنی حەق (خوا) بەسەر ناخ‌و ناوەوەی ئەودا ڕوودەدات، ئەمەش زیاتر عیرفانە نەك سۆفیگەری وەك دواتر بیست‌و حەوت بەشی باس دەکەین. هەروەها وتەکەی سوفیانی سەوری زیاتر مەقامی ئارامگرتن (صبر) –کە یەکێکە لە مەقامە سەرەکیەکانی سۆفیگەرییە– کردوە بەپێناسە بۆ سۆفیگەری.

سێیەم: تێکەڵی لە نێوان سۆفیگەری‌و عیرفان.

ئەمەش یەکێکە لەو کۆسپە زانستیانەی، کە وادەزانین، لە خۆیدا ڕێگرە لەبەردەم توانینی پێناسەکردنی سۆفیگەریدا، ئەمەش بەهۆی ئەوەوەی، کە لەلایەك کەسی ئەزموندار (سۆفیەکان) وەك پێشتر باسمانکرد، بەهۆی بایەخدان بەحاڵی خۆی‌و ڕەچاوی لایەنی پەروەردەیی خۆو خەڵك هێندە چاوی لە سەر وردەکاری زانستی نییە. لەلایەکی تریشەوە سروشتی

سۆفیگەریو عیرفان لە خۆیدا هێندە تەنكو ناسكو ئاوییانەیە، کە خاڵو سنوری تێکەڵبوونی ئەو دووانە زۆر بەئاستەم دیاری دەکرێت، بەتایبەتی کە زۆر جار سەرچاوەی دووەم (عیرفان) هەر لە یەکەمەوە (سۆفیگەری) هەڵدەقوڵێت یان هەندێ جار بەپێچەوانەوە دووەم (عیرفان) دەبێت بەسەرچاوەو شەپۆلەکانی دەدات بەسەر یەکەم (سۆفیگەری)داو سروشتی خۆی بەسۆفیگەری دەبەخشێتو هەر خودی ئەم جوڵەو شەپۆلە هاوبەشە زیندوانە هەردوولا لە مەنگیو مردن دەپارێزێتو ژیانی جاویدانی بۆ دەستەبەر دەکات. بەڵام ئەمەش ئەو حەقیقەتە رەتناکاتەوە، کە ئەم دوانە هەریەکە چەندین سیماو جەوهەری جیاکەرەوەی خۆیانیان هەیەو توێژەری وردو ئەزمونکەر دەتوانێت، دەرکی غەوری بەشێك لەو جیاوازیانە بکات.

لێرەدا سەرنجێکی گرنگ بەپێویست دەزانین، هێندەی سەرنجمان داوە، لە ناو توێژەرە عەرەبەکانداو لە سەرچاوە عەرەبیەکاندا باس هەر باسی سۆفیگەرییەو بەدەگمەنی دەگمەن زاراوەی (عیرفان) دەبینین، بەڵام لای توێژەرەوە فارسەکانو سەرچاوە فارسییەکان زیاتر زاراوەی (عیرفان) بەکاردەهێنرێت، هاوکات زاراوەی (سۆفیگەری) بەکاردەهێنرێتو باسی سۆفیگەریش دەکرێت، بەڵام زیاتر زاراوەی عیرفان بەکاردەهێنرێت، وەك لە ناونیشانی کتێبدا زۆر جار بۆ سۆفیگەریو مێژووی سۆفیگەری زاراوەی (عیرفان) بەکاردەهێنرێت[20].

ئەبولحەسەنی نوری دەڵێت: سۆفی لای سۆفیەکان بەوە دەوترێت، کە (نەفس)ی خۆی فەناکردووەو مانەوە (بقاء)ی لەگەڵ خوادایە، پوختبووەتەوە لە سروشتەکانی (طبایع)و پەیوەستە بەحەقیقەتی حەقیقەتەکان (خوا)ەوە.[21]

شبلی دەڵێت: سۆفی لە هەردوو دونیادا جگە لەخوا هیچی دیکە نابینێ.[22]

لەوتەکانی ئەو دوو سۆفیە گەورەدا راستتر عارفە گەورانەدا، تێکەڵی سۆفیگەریو عیرفان بەڕوونی دەبینرێ، لەوتەی یەکەمدا، ئەگەرچی وتراوە لای سۆفیەکان بەوە دەوترێتو -زیاتر وەك گواستنەوەی وتەکانی ئەو وتراوە-، بەڵام باسی (فەنا)و (بەقا) کراوە، کە ئەمە ئەگەرچی زۆرێك لە سۆفیەکان، بەدوا پلەی سۆفیگەری دادەنێن، بەڵام راستەکەی ئەوەیە، کە ئەمە عیرفانە، بەڵام بەهۆی ئەوەی وەك تەواوکەرێکی ئەو مەقامانە دێت، کە مورید یان سۆفی بۆ پێگەیشتنی دەیبڕێت، لەو ریزەدا دانراوە، وەگەرنا (فەنا) بوون، مەحووبوونەوەی بەندەیەو سڕینەوەی خودە، واتە نەمانی سیفاتە مرۆییەکانو وەرگرتنی سیفاتە خوداییەکانە، لەم بارەدا مرۆڤ لەهەموو شتێك -نەك مەقامەکانو قۆناغ بەندیو بەرنامەڕێژی- بەڵکو لە خودی خۆشی دابڕاوەو تەنها خوا دەبینێ، ئایا ئەمە، کەی دروستە بەقۆناغو مەقامێکی سۆفیگەری دابنرێت!، ئەم هەڵەیەش وەك پێشتر باسمان کرد لەوەوە روودەدات، کە لە خاڵێك سنوری سۆفیگەریو عیرفان هێندە تەنكو ناسكو ئاوییە، کە جیاکردنەوەیان دژوارە، بەڵام پێشتر وتمان کۆتایی سۆفیگەری سەرەتای عیرفانەو سەرەتای عیرفان کۆتایی سۆفیگەرییە، ئەمە بەڕەچاوکردنی ئەوەی، کە وتمان، ئەم دوانە کارلێککردنی پێچەوانەیان لە سەر یەکتر هەیەو ئەمە دواتر لە باسێکی جیاواز لەبارەی سۆفیگەریو عیرفاندا لێیدەدوێن. هەروەها هەر خودی ئەبولحەسەنی نوری خۆی بەیەکێ لەتیۆریزەکەر (منطر)ەکانی بیری (فەنا) دادەنرێت، کە وەك وتمان ئەمە عیرفانە، راستە لەو وتەدا ئاماژە بەسۆفیگەری کراوە، کە دەڵێت پوخت بووەتەوە لەسروشتەکانی (طبایع) ئەمە دیارە، کە ئاماژەیە، بە(نەفس)، کە سۆفی دەبێت پوخت ببێتەوە لە ئارەزووە خراپەکانیو ئەمەش جەوهەری سۆفیگەرییە، بەڵام ئەوەی کە دواتر دەڵێت پەیوەستە بە حەقیقەتی حەقیقەتەکان (خوا)ەوە، ئەمە عیرفانە، چونکە جەوهەری عیرفان بریتییە لە خواو تەنها خوابینی، بەڵام دەبینین لێرەدا چەمکەکان تێکەڵبوون.

هەر بەپێی ئەو رونکردنەوانە، لەسەر واتەکەی ئەبولحەسەنی نوری کردمان ئاشکرا دەبێت، کە وتەکەی ئەبوبەکری شبلی (سۆفی لە هەردوو دونیادا جگە لەخوا هیچی دیکە نابینێ) ئەمەش دەچێتە خانەی تەنها خوابینی، کە عیرفانەو زۆرتر بۆنی ئەو بیرەی لێدێت، کە دواتر بەیەکێتی بوون (وحدە الوجود) ناونراوەو ئەمەش دووبارە عیرفانە نەك سۆفیگەری.

چوارەم: لاستیکیەتی (مطاطیة) وشەو زاراوەکانو یاریکردنیان لە نێوان ئاستەکانی شەریعەتو سۆفیگەری عیرفاندا.

یەکێك لە گرفتەکانی تری بەردەم توانینی پێناسەکردنی سۆفیگەریو عیرفان لاستیکیەتی وشەو زاراوەکانیەتی، ئەمەش زیاتر بەهۆی یاریکردنیان لەنێوان ئاستەکانی شەریعەتو سۆفیگەریو عیرفاندا، یان بەزمانی پۆلێنکردنی سۆفیگەری خۆی بڵێین (شەریعەتو تەریقەتو حەقیقەت)، ئەمە جگە لە جیاوازی نێوان هەر یەکە لە شوێنکەوتوانی ئەو سێ بوارە لە نێوان خۆیاندا. بۆ نموونە وشە یان زاراوەی (تۆبە) دەهێنین، کە یەکێکە لە مەقامەکانی سۆفیگەریش، تۆبە لە شەریعەتدا ئەوە دەگەیێنێ، کە گوناهکار دەست لەو کارە هەڵبگرێت، هەروەها پەشیمان بێت لە ئەنجامدانی کارەکە، بڕیار بدات نەگەڕێتەوە سەر ئەنجامدانی، مافی ئەو کەسەش بگێڕێتەوە، کە بەو گوناهەی زەوتی کردووە.[23]

بەڵام (تۆبە) لای سۆفیو عاریفەکان، کە خۆشیان پابەندی شەریعەتنو بەو قۆناغانەشدا تێپەڕبوون، واتای تر وەردەگرێت. بەنموونە لە بارەی تۆبەوە لە جونەیدی بەغداد یان پرسی، لە وەڵامدا وتی: ئەوەیە، کە گوناهەکەت لە بیر بکەیت![24]. بەڵام سەهلی کوڕی عەبدوڵڵای تەسەتوری هەر بەتەواوی بەپێچەوانەی جونەیدەوە دەڵێت: تۆبە ئەوەیە، کە گوناهەکەت لەبیرنەکەیت![25]، کەچی رووەیم دەڵێت: تۆبە ئەوەیە، کە تۆبە بکەیت لە تۆبە! تا دەگاتە ئاستێك ئەبولحەسەنی نوری دەڵێت: تۆبە ئەوەیە، کە تۆبە بکەیت لە یادکردن (ذکر)ی هەموو شتێك جگە لە خودا[26].

بێگومان لێرەدا ئەم وتە جیاوازانەی، کە دەگەنە ئاستی دژایەتی رەنگە هەندێك لە وتەکانیش-بەنموونە وتەکەی روەیم- بەیاریکردن بەوشە زیاتر بەهیچی دیکەی نەزانین، بەڵام بەوردبوونەوەو قوڵبوونەوە لە وتەکان بۆمان دەردەکەوێت، کە مەبەستی جونەید لە وتەکەی (تۆبە ئەوەیە، کە گوناهەکەت لەبیر بکەیت)، کە چێژو خۆشی ئەو گوناهەی، کە کردووتە لە دڵتدا دەربکەیت، بەجۆرێك هیچ ئاسەوارێکی نەمێنێو وات لێبێت، کە هەرگیز گوناهت نەکردوە. بەڵام سەهلی کوڕی عەبدوڵڵای تەسەتوری، کە دەڵێت (تۆبە ئەوەیە، کە گوناهەکەت لە بیر نەکەیت)، ئەم مەبەستی روونە، کە تۆ ئەو گوناهو تاوانەی، کە کردوتە لەبیری مەکە، تا نەگەڕێیتەوە بۆ گوناهکردنەکە.

وتەکەی روەیمیش (تۆبە ئەوەیە، تۆبە بکەیت لە تۆبە)، مەبەستی ئەوەیە، کە تۆبە ئازادانە خۆت تۆبەت کردووە، دە ئازاش بە لە پوختبوونەوەو دامەزراویدا تا جارێکی تر گوناهەکە نەکەیتەوەو دووبارە تۆبە بکەیتو بۆیە تۆبە بکە لە تۆبە. ئەبولحەسەنی نورییش کە رای وایە (تۆبە ئەوەیە کە تۆبە بکەیت لەیادکردن (ذکر)ی هەموو شتێك، جگە لەخوا)، واتاکەی روونە، کە ئەم عارفو سۆفییە گەورە واتای تۆبە زۆر فراوان دەکاتو یادکردنی هەموو شتێك جگە لەخوا بەگوناه دەزانێو دەبێت تۆبەی لێ بکەیت. لێرەدا جگە لە رونبوونەوەی واتای وتەکانی ئەو سۆفیو عارفە گەورانە، وا دەزانین چەند مەسەلەیەکی گرنگ بەدیار دەکەوێت:.

1.لەو چوار وتەیەدا، نزیکیەك لە نێوان دوو وتەکەی سەهلو روەیم لەلایەكو دوو وتەکەی جونەیدو ئەلنوری لەلایەکی ترەوە دەبینرێت. سەهل کە دەڵێت (تۆبە ئەوەیە، کە گوناهەکەت لەبیرنەکەیت)، وەك باسمانکرد مەبەستی ئەوەیە، کە هەمیشە گوناهەکەت لە بیر بێت تا بەئاگابیتو نەکەویتەوە ناو گوناهەکە، روەیمیش کە دەڵێت (تۆبە ئەوەیە، کە تۆبە بکەیت لە تۆبە) دووبارە

ئەمیش مەبەستی ئەوەیە، کە تۆبەت کردوە ئیتر بەئاگابەو نەگەڕێیتەوە بۆ گوناه تا ئەمەش تۆبە بێت لەتۆبەکردنێکی تر. ئەم دوو وتەیەش بەتایبەتی وتەکەی سەهل زۆر نزیکترە لە شەریعەتەوە، کە هەموو مەرجەکانی تۆبە لەوێ پەیوەستە بەلەبیرنەکردنی گوناهەکە، هاوکات هەردوو وتەکە زیاتر دەچێتە خانەی سۆفیگەری‌و مەقامی تۆبەوە، بەپێچەوانەی دوو وتەکەی جونەید (تۆبە ئەوەیە کە گوناهەکەت لە بیربکەیت)و وتەکەی ئەلنوری (تۆبە ئەوەیە، کە تۆبە بکەیت لە یادکردنی هەموو شتێك جگە لەخوا)، ئەم دوو وتەیە دوورن لە واتای تۆبەوە وەك لە شەریعەتدا هاتووە، بەڵام دژی ئەو واتایەش نین، بەڵکو ئەمان لە ئاستێکی بڵندتری، ئاییندا (عیرفان) قسە دەکەن. ئەوە لە عیرفاندایە، کە چێژوو خۆشی نزیك بوونەوە لەخواو خۆشەویستی خوا وات لێدەکات هەموو چێژوو خۆشیەکی ترت لە بیردەباتەوەو بەئاستێك دەگەیت، کە خودی خۆشت لە بیردەکەیت‌و تەنها خودی خوا دەبینی، کە ئەمەش وەك پێشتر باسمانکرد (فەنا) بوونەو عیرفانە، بەڵام وتەکەی ئەلنوری بەڕوونی چووەتە ئاستی عیرفان، کە لەوێدا مرۆڤ جگە لە لەیادبوونی خوا هیچی دیکەی- تەنانەت قۆناغەکانی سۆفیگەری (مەقامات) کە تۆبە یەکەم مەقامیەتی- لەبیری دەکات، بۆیە لەوێدا تۆبە دەکات لەتۆبە.

ئەم جیاوازی بۆچوونەش وەك پێشتر باسمانکرد بۆ ئەوە دەگەڕێتەوە، کە سۆفی‌و عارف خۆی بەچ ئەزموون‌و مەعریفەو قۆناغێك گەیشتووە باس لەوە دەکات ئەمەش زیاتر عرفانە، بەڵام بەڕەهایی نا، یان سۆفی‌و عارف رەچاوی حاڵی پرسیارکەرەکە دەکات‌و بەو پێیە وەڵام دەداتەوە، کە ئەمەش زیاتر رەچاوی لایەنی پەروەردەییەو ئەمەش زیاتر دەچێتە نێو سۆفیگەری، بەڵام بەڕەهایی نا.

2.دوو وتەکەی سەهل‌و رەویم، کە پێ لەسەر ئاگایی دادەگرن زیاتر دەچنە ژێر زاراوەی ئاگایی (صحو)ی سۆفیانە، کە سۆفی زۆر بەئاگایانەو بەهۆشەوە مامەڵە دەکات، کە ئەمە زیاتر دەچێتە خانەی سۆفیگەری، بەڵام بەڕەهایی نا، بەڵام دوو وتەکەی جونەیدو ئەلنوری دەچنە ژێر زاراوەی مەستی (سکر)ی سۆفیانە، کە سۆفی لێرەدا مەستی زاڵ دەبێت بەسەر هۆش‌و ئاگاییداو بەهۆی هەست بەگەرم بوونەوە (اصطلام)[27] بەنزیکەیی لەخوا مەست دەبێت‌و دەگاتە ئاستێك هەموو هەواڵ (خبر)ێکی لەبیردەچێ، واتە هەواڵدان‌و مەعریفەدان‌و پەروەردەکردن لە بیردەکات، ئەمەش ئاست ئاستەو دەکرێ لە هەندێ ئاستدا هۆش‌و ئاگایی بینینی بۆ دروست ببێتەوە، بەڵام ئەم بینینە جیاوازە لە بینینەکانی تر. ئەم حاڵەتی مەست بوونە- ئەگەرچی زۆرینەی سەرچاوەکان لە ناو سۆفیگەریداو لەگەڵ ئاگایی (صحو)دا باس دەکەن- بەڵام وادەزانین زیاتر دەچێتە خانەی عیرفان، بەڵام بەڕەهایی نا.

3.وەك پێشتر وتمان سروشتی سۆفیگەری‌و عیرفان هێندە ناسك‌و ئاویانەیە، کە خاڵ‌و سنوری تێکەڵبوونیان زۆر بەزەحمەت دیاری دەکرێت، بەتایبەتی کە زۆر جار سەرچاوەی دووەم (عیرفان) هەر لەیەکەم (سۆفیگەری)ەوە هەڵدەقوڵێ، یان هەندێ جار دووەم (عیرفان) دەبێت بەسەرچاوەو شەپۆلەکانی دەدات بەسەر یەکەم (سۆفیگەری)داو سروشتی خۆی بەسۆفیگەری دەبەخشێت. بەڵگەی ئەم وتەی دواییشمان هەر ئەو دوو وتەیەی جونەیدو ئەلنورییە. چونکە زۆرینەی رەهای سۆفیەکان لەسەر ئەوە کۆکن، (تۆبە) یەکەمین یان یەکێك لە مەقامە هەرە یەکەمینەکانی سۆفیگەرییەو ئەوەش راستە، بەڵام ئەم مەقامە جارێکی تر لە عیرفانەوە شەپۆلێکی رۆشن‌و رۆشنکەرەوە دێت‌و واتایەکی نوێترو بڵندتری پێ دەبەخشێت: (تۆبە ئەوەیە گوناهەکەت لەبیر بکەیت)، (تۆبە ئەوەیە، کە تۆبە بکەیت لە یادکردنی هەر شتێك جگە لەخوا).

بەڵام دواجار سەرجەم ئەم حاڵەتە (لاستیکیەتی وشەو زاراوەکان‌و یاریکردنیان لە نێوان ئاستەکانی شەریعەت‌و سۆفیگەری‌و عیرفاندا)، ئەگەر لە روویەکەوە کۆسپێك بێت لە بەردەم پێناسەکردنی سۆفیگەری‌و

عیرفانـدا، بـەڵام هاوکـات گـەورەترین بەڵگەیـە لەسـەر زیندوویەتیو دەوڵەمەندیو ژیانی ئەوانو هەر خودی ئـەو جوڵـەو یـاریکردنو شـەپۆلدانەیە لـە مـەنگیو مـردن دەیانپارێزێتو هەر بەژیانی دەیانهێڵێتەوەو ناهێڵێت بـبن بەچـیرۆکی ژیـان. ئـەم راسـتیەش سـەبارەت بـەو مەسـەلانەی، کـە ئێمـە لـە رووی ئـەکادیمیو پێناسـەکردنەوە بەکۆسـپمان دانـان راسـتەو هـەر خـودی (تێکەڵی لە نێوان سۆفیگەرێتی وەك چییەتیو سۆفی وەك کەسێتی) یـان (تێکـەڵکردن لـە نێـوان چـییەتی حـاڵو مەقامەکان لە لایەكو زاڵبوونی مەقامێكو بوونی بەپێناسە بۆ سۆفیگەری لەلایەکی ترەوە)، یان (تێکـەڵی لـە نێـوان سـۆفیگەریو عیرفـان) بەڵگەیـە لەسـەر زیندوویـەتیو دەوڵەمەندی شەریعەتو سۆفیگەریو عیرفان.

دواجار كۆی ئـەم هـەموو گفتوگۆو زانینی سروشـتو حەقیقەتی ئاستەکانی سۆفیگەریو عیرفانو قسەکردن لە سـنورەکانی تێکـەڵبوونو سـنورەکانی جیابوونـەوەیان گـەورەترین هۆکـاری نزیکەوتنـەوەمانن لـە چـییەتیو پێناسەی سۆفیگەریو عیرفان.

بەڵام دواجار دەرکـەوت، کـە دەسـتپێکی سـۆفیگەری زیاتر حاڵە یان راستر بڵێن ئەزموون (تجربـە)ە، چـونکە، وەك وتمان مرۆڤ لە ناخیدا بەدوای رەهاییو بـێ كۆتـاییو بەختـەوەری رەهـاو جـوانترین جـوانو پـاکترین پاکـدا دەگـەڕێ، کـاتێکیش جلوەیـەك (تجلـی) ئـەو زاتـەی کـە خاوەنی ئەو شتانەیە (خوا) لە شتێکدا لـە بەرچـاوی یـان لـە رۆحیـدا دەردەکـەوێتو ئـەو خولیـاو هێزانـەی نـاخی رادەچەنو لە چرکەساتێکدا لەگەڵیـدا ئاوێتـە دەبـن وەك ئەوەی پارچەیەکی خودی بۆ گەڕابێتەوە، بـەڵام کـە ئـەم نەشئەو چێژی چاویدانییە وەك سروشتی خۆی زوو گوزەر دەکـاتو کـورت خایـەن دەبێـت، ئـەوکات مـرۆڤ (ئەزمونکـەر–سـۆفی) وەك باسمـانکرد بـۆ درێـژەدان بـەو حاڵە بیر لـە تەریقـەتو مـەقامات دەکاتـەوەو بـڕینی ئـەو قۆناغانەش دەبێت بە(تـاکی) ببڕێـت– ئەگەرچـی زۆرجـار لـە ژێـر چـاودێری وردی رۆحانیـەکی گـەورەدا، کـە سۆفیگەری، بەشێخ یـان پـیر یـان قوتـب نـاوی دەبـەن– دەبێت خـۆی ئـەزموونیان بکـاتو بـڕینی ئـەو قۆناغانـەو مەقامانەش بەبێ (حاڵ) واتە بەخششی رۆحیو رۆشـنایی خوایی ناکرێت، کـەوابێ زانستەکان بونیـان هەیـەو رۆڵـی رێنماییکـەر دەبینێـت، بـەڵام تـەنها ئـەو کـات دەبـێ بەزانـستێکی سـەلمێنراو لای کەسـی ئەزمونکـەر (سـۆفیو عارف) کە خۆی ئەزموونی بکات، هاوکات لـەو پرۆسـەی ئەزمونکردنەدا زانستی نوێتر لەلای پەیدا دەبێتو ئەمەش زیاتر (عیرفانە)و بەمـەش پرۆسـەکە پرۆسـەیەکی زینـدوو دەبێتو بەڵکو ژیانترین بەشی ژیانە.

پەراوێزەکان:

1.جگـە لەسـۆفیەکان، کـە لـە کۆنـەوە پێیـان وایـە لەمپەڕە مەعنەویەکانی وەك خۆبەگـەورەزانینو ئیرەیـیو ریاو..هتد. لەمپەڕن لەبەردەم گەیشتنی مرۆڤدا بـەخولیا باڵاکـان، هاوکـات لـەم سەردەمەشـدا هەنـدێك لەوانـە نوسەری گـەورەی ئێرانـی د.عـەلی شـەریعەتی پێـی وایـە هونەر هەندێك جار هەوڵدەدات تێنوێتیو خولیای مرۆڤ بۆ ئـاینو رۆحانیـەت پڕبکاتـەوەو بەمـەش دەبێتـە لەمپـەڕ لەبـەردەم مرۆڤـدا. لـەم رووەوە بڕوانـە د.علـی شـریعتی عرفان–برابری– ازادی، انتشارات مدرس، لا53.

2.بڕوانە القشیری (ابو القاسم عبدالکریم بـن هـوازن)، ترجمەی رسالەی فشیریە، ترجمەی بدیع الزمان فروزانفر، چاپ چهارم، شـرکت انتـشارات علمـیو فرهنگـی، تهـران، 1374، لا84.

3.هەمان سەرچاوە، لا91.

4.ئاماژەیە بەچیرۆکی موسا پێغەمبـەر لـە سـورەتی (طه) ئایەتی(41).

5.فرید الدین عطار، تذکرة الاولیاء، تـصحیح د.محمـد اسـتعلامي، چـاپ سـوم، انتـشارات زوار، تهـران 1360، لا317.

6.د.عبدالرحمن بدوی، تاریخ تصوف از اغاز تاپایـان سده دوم هجری، ترجمە: محمود افتخاز زادە، چـاپ اول، دفتر نشر معارف اسلامی، قم، 1375، لا44.

7.القشیری، سەرچاوە پێشوو، لا473.

8.د.عبدالرحمن بدوی، سەرچاوەی پێشوو، لا49.

9.عطار، سەرچاوەی پێشوو، لا150.

10.ابو الحسن الهجویری، کشف المحجوب، تصحیح ژکوفسکی، چاپ چهارم، انتشارات طهوري، چاپ چهارم، 1375، لا44.

11. عطار، سەرچاوەی پێشوو، لا592.

12.لاهیجی، شرح گلشن راز، لا50.

13.د.سید جعفر سجادی، فرهنگ اصطلاحات وتعبیرات عرفانی، چاپ پنچم، انتشارات طهوري، تهران، 1379، لا121).

14.ئەکرەم عەنەبی، عیرفانی پراکتیکی (سلوك، تەریقەت، قۆناغو مەرجەکانی)، گۆڤاری هەژان، ژ18-19، ساڵی 2006، لا15.

15.نمونەی ئەو وتانە لەسەرچاوە متمانە پێکراوەکانی سۆفیگەریدا، کە بەشێکیان پێشتر ئاماژەمان پێکرد هەیە.

16.عطار، سەرچاوەی پێشوو، لا81.

17.وا دەزانین ئەمە یەکێکە لە سیفەتە دیارەکانی پێغەمبەر (د.خ)و پەروەردکارانی راستەقینە، بۆیە دەبینین پێغەمبەر یەك جۆر پرسیاری لێ دەکرێت، بەڵام وەڵامەکانی جیاوازە، بەنموونە کەسێك لێی دەپرسێت: چ کارێك باشترینە؟ دەفەرموێ: کردنی نوێژەکان لە کاتی خۆیدا، هەمان پرسیار گەنجێك لێیدەکات دەفەرموێ: باش بوون لەگەڵ دایكو باوکدا. بڕوانە الصحاح التسعە، لا104.

18.القشیری، سەرچاوەی پێشوو، لا127.

19.هجویری، سەرچاوەی پێشوو، لا44.

20.بۆ نموونە لەناو فارسەکاندا کتێبی (تاریخ عرفان، عارفانی ایرانی، عبدالرفیع حقیقت (رفیع) باسی سۆفیگەری زیاتر کردووە کەچی بەعیرفان ناوبراوە، یان (شناخت عرفانو عارفان ایرانی، د.علی اصغر حلبی) بەهەمان شێوە.

21.هجویری، سەرچاوەی پێشوو، لا40.

22.هەمان سەرچاوە، لا44.

23.مەرجەکانی تەوبە لەفەرموودەیەکی پێغەمبەردا (د.خ) هاتووە، بڕوانە الصحاح التسعە، لا205.

24.بڕوانە السراج الطوسي، اللمع، تحقیق الدکتور عبدالحلیم محمود وطە عبدالباقی سرور، القاهرە، 1960، لا68.

25.هەمان سەرچاوە، لا68.

26.هەمان سەرچاوە، لا68.

27.(اصطلام) واتە گەرم بوونەوە لای سۆفیەکان بەو واتایە دێت، کە سۆفی لەحاڵی رۆحیدا هەست بەنزیکبوونەوەو گەرمبوونەوە دەکاتو ئەمەش لەچیرۆکی موسا پێغەمبەرەوە هاتووە، کە لە کۆچی گەڕانەوەیدا لەدۆڵی مەدیەنداو لەشەوێکی تاریك رۆشناییەکی بینی، وتی (انی انست نارا لعلی اتیکم منها بقبس او جذوە من النار لعلکم تصطلون- واتە دەچم بۆ لای ئەو روناکییە تا بەڵکو پریسکە ئاگرێك بهێنم بۆ روناکی یان بۆ خۆگەرمکردنەوە)، بەڵام دواتر وەك لەقورئاندا هاتووە ئەو رۆشناییە رۆشنایی جیلوەی خودا دەبێت. لەم رووەوە بڕوانە سورەتی (طە).